

С. А. Шевцова, к. т. н., доц., К. В. Каратан, студ.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, наукова діяльність, модернізація виробництва, розвиток промисловості*

Постановка проблеми. Конкурентне позиціонування України в глобальному економічному середовищі значною мірою залежить від її можливостей вчасно й ефективно адаптуватися до світових інноваційних процесів, де найважливішою умовою лідерства виступає інтелектуальний капітал. Проте інтелектуальний капітал як сукупність знань, умінь, досвіду та кваліфікації людей є обов'язковою, але недостатньою умовою конкурентного лідерства. Щоб стати чинником конкурентоспроможності та економічного зростання, інтелектуальний капітал має пройти досить складний шлях трансформації – перетворення на інтелектуальний продукт, який матиме економічний зміст, суспільний попит і отримає комерційне використання.

Таке перетворення здійснюється у сферах наукової та інноваційної діяльності. Останніми роками в Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності – сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створено умови для розвитку відповідної інфраструктури. Але, на жаль, інноваційне відтворення розвитку економіки України і, зокрема, її провідної галузі – промисловості – відбувається надто повільно. Це зумовлює актуальність дослідження особливостей розвитку інноваційних процесів у виробничій сфері економіки України.

Аналіз публікацій. Проблеми організації регулювання інноваційної діяльності розглядаються у працях А. Александрової, Л. Антонюка, Ю. Бажала, В. Гейця, В. Соловйова. Питання ефективності державної інноваційної політики та засобів її підвищення досліджують М. Гаман, О. Лапко, Л. Федулова. Проблеми фінансового забезпечення і стимулювання інноваційної діяльності – Д. Гуменюк, М. Крупка, С. Онишко. Проблеми і перспективи розвитку інноваційної діяльності в регіонах вивчали А. Валюх, І. Кукурудза, В. Демиденко та ін.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів показує, що Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності за умови проведення ефективної державної політики. Проте маловивченим аспектом даної проблеми є механізм комплексного розвитку інноваційної діяльності в умовах трансформаційної економіки України.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку інноваційних процесів у виробничій сфері економіки України та виявлення пріоритетних напрямів їх стимулювання.

Виклад матеріалу. Фінансово-економічна криза внесла корективи в економічне і наукове життя країни та спричинила уповільнення розвитку інноваційних процесів останніми роками. Проте деякі негативні риси проявилися ще в період економічного зростання. Звертає на себе увагу нестабільність у науково-інноваційному забезпеченні промислового розвитку з тенденцією до зниження питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, з 14,3 % у 2001 році до 12,8 % у 2011 р. (табл. 1) [2]. Так, статистичні дані свідчать про відсутність суттєвого зростання інноваційної діяльності промислових підприємств. Останніми роками понад 80 % промислових підприємств не займаються інноваційною діяльністю. Питома вага підприємств, що займалися такою діяльністю, зменшилася з 18 % у 2001 до 13,8 % у 2010 році.

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігальні	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2001	14,3	1 421	469	19 484	610	6,8
2002	14,6	1 142	430	22 847	520	7,0
2003	11,5	1 482	606	7 416	710	5,6
2004	10,0	1 727	645	3 978	769	5,8
2005	8,2	1 808	690	3 152	657	6,5
2006	10,0	1 145	424	2 408	786	6,7
2007	11,5	1 419	634	2 526	881	6,7
2008	10,8	1 647	680	2 446	758	5,9
2009	10,7	1 893	753	2 685	641	4,8
2010	11,5	2 043	479	2 408	663	3,8
2011	12,8	2 510	517	3 238	897	3,8

Для порівняння: серед країн ЄС мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія – 26 %, Греція – 29 %, тобто вдвічі більше, ніж в Україні. А порівняно з країнами-лідерами у цій галузі, такими як Німеччина, – 69 %, Австрія – 67 %, Данія – 71 %, ці показники у 3 – 4 рази більші ніж в Україні.

Низький рівень інноваційної активності українських підприємств зумовлюється недостатністю коштів на дослідження і розробки, високими процентними ставками за кредитами та великими ризиками, що гальмують процес інвестування. Основними напрямками витрат вітчизняних інноваційно активних підприємств були і залишаються придбання машин і обладнання, пов'язаних із впровадженням інновацій (близько 60 %) та підготовка виробництва для впровадження інновацій (близько 13 %). Це зумовлюється необхідністю швидкої окупності вкладених коштів та браком власних фінансових ресурсів для проведення досліджень.

Низькою є мотивація підприємств до здійснення інноваційної діяльності. За даними обстежень, 18,6 % підприємств узагалі не планують займатись інноваційною діяльністю. Основними причинами здійснення інноваційної діяльності підприємствами є поліпшення їх фінансового стану (47,7), збільшення частки на ринку (34,4), вихід на нові ринки збуту (31,7 %). Водночас світовий досвід показує, що в розрахунку на одну грошову одиницю витрат інноваційно активні підприємства забезпечують обсяг випуску в сім разів більший порівняно з виробництвом за традиційними технологіями.

Скорочення частки інноваційно активних підприємств негативно відбивається на результативності їх діяльності. Про це свідчить показник обсягу реалізованої продукції. У 2011 році частка інноваційної продукції у реалізованій продукції становила лише 3,8 % і зменшилась порівняно з 2008 роком на 2,1 %.

Основною перешкодою для розвитку інноваційної діяльності є недостатність фінансування. Протягом 2008 – 2010 рр. основним джерелом фінансування інноваційної діяльності у промисловості були власні кошти підприємств (табл. 2) [1].

Роки	2008		2009		2010	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Усього	11 994,2	100	7 949,9	100	8 045,5	100
У т. ч. за рахунок держбюджету	336,9	2,8	127,0	1,6	87,0	1,1
Місцевих бюджетів	15,8	0,1	7,4	0,1	5,7	0,1
Власних коштів	7 264,0	60,6	5 169,4	65	4 775,2	59,4
Коштів вітчизняних інвесторів	169,5	1,4	31,0	0,4	31,0	0,4
Коштів іноземних інвесторів	115,4	1,0	1 512,9	19,0	2 411,4	30,0
Інших джерел	4 092,6	34,1	1 102,2	13,9	735,2	9,0

Державне фінансування інноваційної діяльності підприємств складає лише 1 % від загальної суми витрат. Державний бюджет практично втратив свою інвестиційну функцію.

Важливим чинником науково-інноваційного забезпечення модернізації промисловості є кадровий потенціал, а саме його інтелектуальна складова. Інноваційний успіх майже завжди починається з виникнення ідей. Їх пропонують творчі особистості – винахідники, автори промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій. На жаль, чисельність науковців характеризується тенденцією зниження. У 2011 р. вона становила 84,9 тис. чол., що майже на 30 % менше, ніж у 2000 р. (120,7 тис. чол.). За той же період чисельність організацій, які виконують наукові дослідження й розробки, скоротилася на 16 %. Незадовільним є матеріально-технічний стан наукових організацій. Близько 70 % парку наукового обладнання перебуває в експлуатації понад 10 років, у тому числі чверть – понад 20 років.

Через уповільнення темпів розвитку науково-інноваційної сфери вітчизняна промисловість дедалі більше починає залежати від інноваційних запозичень з-за кордону. За вісім років (2003 – 2011) майже 40 % загального обсягу нових технологій, необхідних для модернізації вітчизняної промисловості, було придбано за межами України, з них – 29 % усіх патентів і ліцензій, 10,6 % – результатів досліджень і розробок, 52 % – нових технологій, ноу-хау, 42,8 % – устаткування [2]. Особливо хвилює те, що найбільші запозичення іноземних технологій робили ті галузі, які традиційно мають в Україні досить розвинену виробничу, а головне – наукову базу. Це підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості, металургійні та машинобудівні.

У той же час майже п'ята частина наукового потенціалу України в галузі технічних наук працює на іноземні замовлення. На перший погляд може видатися, що своїм фінансуванням вони підтримують нашу країну. Якоюсь мірою це так, але в реальності ми втрачаємо набагато більше. По-перше, Україна залишається без авторських прав на інтелектуальну власність, створену вітчизняними науковцями, по-друге, підприємці потім змушені платити надвисоку інноваційну ренту, імпортуючи інноваційний продукт, і, по-третє, таким чином Україна поступово втрачає ринковий сегмент інноваційної продукції та інноваційну чутливість до формування національної інноваційної стратегії.

Неефективною залишається галузева структура інновацій у виробничій сфері. У структурі інновацій розвинутих країн світу близько 60 % припадає на високотехнологічні види виробництва (радикальні інновації), і тільки 10 – 12 % – це поліпшувальні інновації у традиційних галузях. Сьогодні в Україні ситуація протилежна. Серед підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, домінують виробництва третього та четвертого технологічних укладів (важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, суднобудування, кольорова металургія, органічна та неорганічна хімія), частка яких разом становить майже 90 %. П'ятий уклад (комп'ютеризація, інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості і приладобудування, авіаційна, медична, хімічна, фармацевтична промисловість) не перевищує 10 %, шостий (мікробіологічна промисловість, наукоємна і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях, генній інженерії) – 1 % [3].

Недосконалість механізму впровадження високотехнологічних розробок у виробництво в Україні робить ці сфери непривабливими для інвесторів. Майже 75 % інвестицій спрямовується

у третьому укладі тільки 20 і 4,5 % у четвертий і п'ятий технологічні уклади відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння і модернізація) теж домінує третій технологічний уклад – 83 %, і тільки 10 % припадає на четвертий. У деяких сферах, таких як інформаційні та телекомунікативні технології, окремі напрями радіоелектроніки, біотехнології, рівень українських розробок значно нижчий світових стандартів. А необхідні витрати на освоєння і підтримку сучасного рівня продукції настільки великі, що вигідніше її імпортувати. Типові приклади такого стану – виготовлення сучасних ліків або окремих елементів комп'ютерної техніки. Внаслідок цього структура українського експорту залишається вкрай незадовільною.

На відміну від країн ЄС, де більшість науковців працюють у промисловості, в Україні такі фахівці зосереджені переважно у науково-дослідних організаціях. Такий розподіл науковців не сприяє якісному та ефективному використанню нововведень у виробництві.

Низьким є рівень комерціалізації результатів наукових досліджень, відсутні ефективні зв'язки науки і виробництва, повільно і безсистемно розвивається мережа сучасних інноваційних структур (технопарків, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів).

Держкомстат України проводить регулярні опитування керівників підприємств щодо причин низької інноваційної активності останніх. Найвагомими факторами, які перешкоджають здійсненню інновацій, названі такі: нестача власних коштів (вказали майже 83 % промислових підприємств), недостатня фінансова підтримка держави (56,6), великі витрати на нововведення (55,9), високий економічний ризик (38,9), недосконалість законодавчої бази (37,7), тривалий термін окупності нововведень (34,6), відсутність коштів у замовників (31,7), відсутність кваліфікованого персоналу – (17,2 %). Дані таких опитувань дозволяють зробити висновок, що фінансове забезпечення та високі ризики залишаються найпроблемнішою ланкою у здійсненні інновацій.

Висновок. Отже, на сьогодні в Україні рівень використання інноваційного потенціалу є недостатнім. Розвиток інноваційної діяльності повинен стати невід'ємною складовою реформування економіки країни, адже недостатня увага до розвитку науково-технічної сфери зумовлює структурну деформованість економіки та домінування низькотехнологічних виробництв, які малосприйнятливі до наукових досягнень і не можуть забезпечити підвищення конкурентоспроможності економіки. Орієнтація державної політики на підвищення статусу науки й освіти, стимулювання інноваційної активності приватного сектора, сприяння виробництву високотехнологічної продукції мають стати невід'ємною складовою державних заходів із модернізації української промисловості.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимова І. Ю. Інноваційний розвиток економіки як основа економічної безпеки України // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. –Д. : НГУ, 2012. – Т. I. – С. 115 – 116.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Якубовський М., Новицький В., Кіндзерський Ю. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року // Економіка України 2007. – № 11 – С. 4 – 20.

УДК 330.341.1.

Інноваційне оновлення виробничої сфери економіки України / С. А. Шевцова, К. В. Караптан // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д. : ПГАСА, 2013. – № 3. – С. 43 – 46. – табл. 2. – Бібліогр.: (3 назв.).

Проаналізовано фактори, що стримують розвиток інноваційної діяльності у промисловості України, та запропоновано заходи щодо стимулювання інноваційної та науково-технічної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, наукова діяльність, модернізація виробництва, розвиток промисловості.

Иновационное обновление производственной сферы экономики Украины / С. А. Шевцова, К. В. Караптан // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Д. : ПГАСА, 2013. – № 3. – С. 43 – 46. – табл. 2. – Библиогр.: (3 назв.).

Проанализированные факторы, сдерживающие развитие инновационной деятельности в промышленности Украины и предложены меры, направленные на стимулирование инновационной и научно-технической деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, научная деятельность, модернизация производства, развитие промышленности.

Innovation renovation of industrial sphere of the economy of Ukraine / S. A. Shevtsova, K. V. Karaptan // Visnyk of Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture. – D. : PSACEA, 2013. – № 3. – P. 43 – 46. – tabl. 2. – Bibliogr.: (3 names).

Analyzed the factors hampering the realization of the innovative activity in Ukraine's industry, and proposes the measures for stimulation of the innovative and scientific-technical activities.

Key words: innovation activity, scientific activity, modernization of production, development of industry.